

OSCAR WILDE

DE PROFUNDIS

ANDRÉ GIDE'İN ÖNSÖZÜYLE

Çeviri: ROZA HAKMEN

OSCAR WILDE
DE PROFUNDIS
ANDRÉ GIDE'İN ÖNSÖZÜYLE

Can Klasik

De Profundis, Oscar Wilde

İngilizce aslından çeviren: Roza Hakmen

De Profundis

Önsöz: © 1910, 1989, André Gide, Mercure de France

© 1997, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1997

9. basım: Mayıs 2021, İstanbul

Bu kitabın 9. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Kapak uygulama: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Özkaracan Matbaacılık ve Ciltçilik San. ve Tic. Ltd. Şti.

Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 Bağcılar / İstanbul

Sertifika No: 45469

ISBN 978-975-07-3955-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750739552

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

OSCAR WILDE
DE PROFUNDIS
ANDRÉ GIDE'İN ÖNSÖZÜYLE

MEKTUP

İngilizce aslından çeviren

Roza Hakmen

Oscar Wilde'in Can Yayınları'ndaki diğerk kitabı:

Dorian Gray'in Portresi, 2003

OSCAR WILDE, 1854'te İrlanda'nın Dublin kentinde doğdu. Dublin Üniversitesi ve Oxford'daki Magdalen College'da okuduktan sonra, 1878'de "Ravenna" adlı uzun şiiriyle Newdigate Ödülü'nü kazandı. 1881'de yayımladığı *Şiirler*, Dante, Gabriel Rossetti ve John Keats'e olan bağlılığını ortaya koyuyordu. 1884'te Constance Lloyd'la evlendi ve bu evlilikten iki çocuğu oldu. Bu dönemde yayımladığı *Mutlu Prens* ve *Başka Masallar*, masal ve romantik alegori alanındaki ustalığını ortaya koyuyordu. Tek romanı *Dorian Gray'in Portresi*, olağanüstü yaratıcılığını kanıtlayan masal ve öykü kitapları *Lord Arthur Savile'in Suçu* ve *Narlı Bahçe* 1891'de yayımlandı. *Lady Windermere'in Yelpazesi* oyunu ertesi yıl, *Salomé* ise 1893'te basıldı. Aynı yıl sahnelenen *Önemsiz Bir Kadın*'ı son oyunları *İdeal Bir Koca* ve *Ciddi Olmanın Önemi Üzerine* izledi. Cinsel seçiminden ötürü suçlanarak iki yıl yatdığı hapishanenin insanlıkdışı koşullarını işlediği *Reading Zindanı Baladı* 1898'de okuyucuyla buluştu. Wilde, beyin iltihabı sonucu 1900 yılında Paris'te öldü.

ROZA HAKMEN, 1956'da İzmir'de doğdu. İzmir Amerikan Kız Koleji'ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Başta Oscar Wilde, Carson McCullers, Ernest Hemingway, Juan Benet, Nina Berberova, Anthony Burgess, Mario Vargas Llosa, Marguerite Duras olmak üzere edebiyatın önde gelen yazarlarının eserlerini çevirdi. Cervantes'in *Don Quijote*'sini İspanyolca aslından, Marcel Proust' un *Kayıp Zamanın İzinde*'sini de Fransızca aslından ilk kez eksiksiz olarak Türkçeye kazandırdı.

Oscar Wilde'in anısına

Geçen yıl bu tarihlerde, Oscar Wilde'in acı sonunu Biskra'da, gazetelerden öğrendim. Aradaki mesafe yüzünden, cenazeye ... Mezarlığı'na kadar eşlik eden bir avuç insana maalesef katılamadım. Kendisine sadık kalmış dostlarının zaten az olan sayısını, yokluğumla daha da azalttığım için üzüldüm durdum. Hiç değilse bu sayfaları bir an önce yazmak istiyordum; ne var ki, epeyce uzun bir süre boyunca, Wilde adı, yine gazetelerin malı olmuş gibiydi... Artık bu hazin üne sahip adın çevresinde dönen yersiz dedikodular durulduğuna, yığınlar övmekten, şaşmaktan ve sonra da lanetlemekten sıkıldığına göre belki bir dost, devam eden üzüntüsünü ifade edebilir; hayranlığını ve saygılı merhametini dile getiren bu sayfaları, terk edilmiş bir mezara bırakılan bir çelenk gibi sunabilir.

İngiliz kamuoyunu çalkalayan mahkeme skandalıyla Wilde'in hayatı mahvolma tehlikesi altına girdiğinde, birtakım edebiyatçı ve sanatçılar, edebiyat ve sanat adına bir kurtarma harekâtına giriştiler. Yazar yönünü överek insan yönünü affettirmeyi umdular. Ne yazık ki bu, yanlış anlamalara yol açtı; çünkü kabul etmek gerekir ki, Wilde büyük bir yazar değildi. Uzatılan bu kurşundan can simidi, onun boğulmasını hızlandırdı yalnızca; eserleri, onu kurtaracağına, sanki onunla birlikte battı. Birkaç yardım eli boşuna uzandı. Dünyanın kabaran dalgası her şeyi yuttu.

O sırada, Wilde'ı tümüyle farklı bir biçimde savunmak, kimsenin hayalinden geçmedi. İnsanı eserinin arkasına gizlemeye çalışmak yerine, şimdi yapmaya çalışacağım gibi önce

insanın eşsizliğini göstermek gerekirdi, sonra da eseri aydınlandı zaten. Wilde, “Ben bütün dehamı yaşamıma harcadım; eserlerime yalnızca yeteneğimi harcadım,” derdi. Büyük bir yazar değildi ama sözcüğün tam anlamıyla büyük bir hayat adamıydı. Yunan filozofları gibi Wilde da bilgeliğini yazıya dökmez, konuşmasıyla ve yaşamıyla aktarırdı; bilgeliğini tedbirsizce, insanların uçucu belleğine emanet ederdi, suyun üzerine yazar gibi. Yaşamöyküsünü, onu daha uzun süre tanımış olanlar yazsın; onu can kulağıyla dinlemiş olanlardan biri, burada yalnızca bazı kişisel anılarını aktaracak.

I

Wilde’ı, ancak hayatının son yıllarında tanımış olanlar, hapisten zayıflamış ve çökmüş olarak çıkan bir Wilde’a bakarak, hapisten önceki dâhi Wilde’ı hayal edemezler.

Kendisiyle ilk karşılaşmamız, 1891 yılında oldu. Wilde o sıralarda Thackeray’in, “büyük adamların başlıca yeteneği” diye tanımladığı şeye, sükseye sahipti. Hareketleriyle, bakışlarıyla her durumda ağırlığını koyardı. Sükse yapacağı o kadar kesindi ki, sanki başarısı Wilde’dan önde gidiyordu; ona yalnızca ilerlemek kalıyordu. Kitapları şaşkınlık ve beğeni yaratıyordu. Bütün Londra, oyunlarını görmeye koşuyordu. Zengindi; büyüktü; güzeldi; mutluluk ve iltifata boğulmuştu. Onu kimileri Asyalı bir Dionysos’a, kimileri bir Roma imparatoruna, kimileri de Apollon’a benzetirdi. Gerçekten de göz kamaştırıcıydı.

Paris’e gelir gelmez, ismi ağızlarda dolaşmaya başladı; onunla ilgili birtakım abes hikâyeler anlatılıyordu; Wilde henüz yalnızca yıldız uçlu sigaralar içen ve sokaklarda elinde bir ayçiçeğiyle dolaşan adamdı. Sosyetede ünü sağlayanları kandırmakta becerikli olan Wilde, gerçek kişiliğinden daha önde gelen, espriyle oynadığı eğlenceli bir hayalet yaratmayı bilmişti.

Ondan söz edildiğini ilk önce Mallarmé’nin evinde duymuştum; sohbetini göklere çıkarıyorlardı; kendisini tanımayı istiyor ama ummuyordum. Mutlu bir rastlantı, daha doğrusu bu isteğimden söz ettiğim bir dostum aracılığıyla tanıdım. Wilde’ı bir restoranda yemeğe davet etmişlerdi. Dört kişiydik ama tek konuşan Wilde olmuştu.

Wilde sohbet etmezdi; anlatırdı. Hemen hemen tüm yemek boyunca durmadan anlattı. Tane tane, ağır ağır anlatıyordu; sesi olağanüstüydü. Fransızca'yı son derece iyi biliyordu ama bekletmek istediği sözcükleri sanki biraz ararmış gibi yapıyordu. Aksanı yok gibiydi; yalnızca olmasını istediği kadar, zaman zaman sözcüklere yeni ve tuhaf bir hava verecek kadar aksanı vardı. "Septisizm" yerine bilerek İngilizcedeki gibi *skepticism* diyordu... O gece bize anlattığı bitmez tükenmez öyküler karışık; en iyi öykülerden değildi; bizden emin olamayan Wilde, bizi deniyordu. Bilgeliğini ve çılgınlığını, ancak tahminine göre, dinleyenin hoşuna gidecek kadar açığa vururdu; asla fazlasını göstermezdi. Karşısındakine, heveslendiği kadarını verirdi; ondan bir şey beklemeyenler, bir şey bulamazdı ya da ancak hafif bir köpük düşerdi paylarına. Her şeyden önce karşısındakini eğlendirmeye meraklı olduğu için de, onu tanımış olduklarını sananlardan birçoğu, yalnızca eğlendirici yanını tanırdı.

Yemek bittikten sonra dışarı çıktık. İki arkadaşım yan yana yürüyorlardı; Wilde beni kenara çekti, "Siz gözlerinizle dinliyorsunuz," dedi epey sertçe. "Bu öyküyü onun için anlatıyorum size:

"Narkissos öldüğünde kır çiçekleri çok üzülmüş, onun ardından ağlayabilmek için nehirden su damlaları istemişler. 'Ah!' demiş nehir, 'her damlam gözyaşı olsa Narkissos'un ardından ağlamama yetmez; ben ona âşıktım!'

'Ah!' demiş kır çiçekleri de, 'Nasıl âşık olunmaz Narkissos'a. Öyle güzeldi ki!'

'Güzel miydi?' diye sormuş nehir.

'Senden iyi kim bilebilir? Her gün üzerine eğilip senin sularında kendi güzelliğini seyrederdi uzun uzun...'"

Wilde bir an durdu...

"Nehir cevap vermiş: 'Ben ona âşıktım; çünkü sularına eğildiğinde, onun gözlerinde sularımın yansımını gördüm.'"

Sonra Wilde, tuhaf bir kahkahayla kasılarak ekledi: "Bu öykünün adı, 'Mürit'."

Evinin kapısının önüne varmıştık, ondan ayrıldık. Benimle yeniden görüşme isteğini belirtti. O yıl ve ondan sonraki yıl boyunca onu sık sık, her yerde gördüm.

Dediğim gibi Wilde, başkalarının karşısına bir tören maske-
siyle çıkardı; şaşırtmak, eğlendirmek, bazen kızdırmak üze-
re. Hiçbir zaman karşısındakini dinlemez, düşünce kendi dü-
şüncesi olmadığı sürece onu hiç ilgilendirmezdi. Tek başına
parlamadığı an, kendini gözden silerdi. O zaman ancak onunla
baş başa kalınca yeniden ortaya çıkardı. Baş başa kaldığı an
hemen söze başladılar:

“Dünden beri neler yaptınız?”

O sıralar benim yaşamım inişsiz çıkışsız olduğu için, anla-
tacaklarımın hiçbir ilginç yanı yoktu. Sıradan birkaç olay sa-
yardım, Wilde’in alnı kırışırdı.

“Gerçekten bunlar mı yaptıklarınız?”

“Evet.”

“Doğru söylüyorsunuz, değil mi?”

“Evet, tabii.”

“Peki o zaman niye anlatıyorsunuz? Hiç ilginç değil ki.
Bakın, iki dünya vardır: Sözü edilmeden var olan dünyaya ger-
çek dünya denir; çünkü bu dünyayı görmek için sözünü etme-
ye hiç gerek yoktur. Öteki ise sanat dünyasıdır, bu dünyadan
söz etmek gerekir; çünkü ancak sözü edildiğinde var olur.

Adamın biri, öykü anlattığı için köyünde çok sevilirmiş.
Her sabah köyden ayrılır, akşam döndüğünde de, bütün gün
çalışıp yorulmuş olan köylüler çevresine toplanıp sorarlarmış:
‘Neler gördün bugün? Hadi anlat.’ Anlatırmış o da: ‘Ormanda
flüt çalan bir Pan gördüm, çevresinde küçük periler halka ol-
muş dans ediyordu.’ ‘Başka ne gördün? Anlat,’ dermiş köylüler.
Anlatırmış: ‘Deniz kıyısına vardığımda, dalgaların üzerinde üç
denizkızı gördüm; altın bir tarakla yemyeşil saçlarını tarıyorlar-
dı.’ Köylüler bu öyküleri anlattığı için seviyorlarmış onu.

Bir sabah her zamanki gibi köyden ayrılmış. Deniz kıyısı-
na geldiğinde bir de bakmış ki, dalgaların üzerinde üç denizkızı
altın bir tarakla yeşil saçlarını tarıyor. Gezintisini sürdür-
müş; ormana yaklaştığında, flüt çalan bir Pan ve halka olup
dans eden periler görmüş... O akşam köyüne döndüğünde,
köylüler her akşamki gibi, ‘Neler gördün? Hadi anlat,’ deyince,
‘Hiçbir şey görmedim,’ demiş.”

Wilde bir süre durur, öykünün etkisi üzerime sinsin diye
bekler, sonra yeniden başladılar:

“Dudaklarınız hoşuma gitmiyor; hiç yalan söylememiş

birinin dudakları gibi dümdüz. Size yalan söylemeyi öğreteceğim, dudaklarınız antik masklarda olduğu gibi güzel ve kıvrımlı olacak.

Sanat yapıtını sanat yapıtı, doğa yapıtını da doğa yapıtı yapan nedir, biliyor musunuz? Aralarındaki fark nereden gelir? Aslına bakarsanız, nergis çiçeği bir sanat yapıtı kadar güzeldir; aralarındaki fark güzellik olamaz. Nedir ikisini ayıran, bilir misiniz? Sanat yapıtı her zaman tektir. Kalıcı hiçbir şey yaratmayan doğa, yaptıklarının hiçbiri kaybolup gitmesin diye hep kendini yineler. Yığınla nergis çiçeği vardır; işte bu yüzden her birinin ömrü bir gündür. Doğa ne zaman yeni bir biçim icat etse hemen onu yineler. Deniz canavarı, başka bir denizde, kendisine benzer bir başka deniz canavarı yaşadığını bilir. Tanrı tarihte bir Neron, bir Borgia ya da bir Napoléon yarattığında, bir tanesini de kenara koyar; onu bilmeyiz, önemli değil; önemli olan, birinin başarılı olmasıdır; çünkü Tanrı, insanı; insan da sanat yapıtını yaratır.

Evet, biliyorum ... bir gün yeryüzünde büyük bir sarsılma oldu, sonunda doğa eşi olmayan bir şey, gerçekten tek olan bir şey yaratacakmış gibi ve Hazreti İsa dünyaya geldi. Evet, biliyorum... Ama dinleyin bakın:

Arimatealı Aziz Yusuf, akşam vakti, Hazreti İsa'nın az önce can verdiği Golgota Tepesi'nden inerken, genç bir adamın beyaz bir taşın üzerine oturmuş ağlamakta olduğunu görmüş. Adama yaklaşmış, 'Istirabını anlıyorum,' demiş. 'O adam gerçekten doğru bir adamdı.' Ama delikanlı şöyle yanıtlamış: 'Ah! Ben ona ağlamıyorum. Ağlıyorum, çünkü ben de mucizeler yarattım! Ben de körlerin gözlerini açtım; felçlileri iyileştirdim, ölüleri dirilttim. Ben de meyvesiz incir ağacını kuruttum, suyu şaraba çevirdim... Ama insanlar beni çarmıha germedi...'"

Bana çok kez öyle gelirdi ki, Oscar Wilde temsil etmekle görevlendirildiğine inanmıştı.

İncil, bir Pagan olan Wilde'in kafasını meşgul eder, içini kemirir, İncil'i, mucizeleri yüzünden affedemezdi. Paganlıkta mucize, sanat yapıtıdır; Hıristiyanlık bu sınırı aşyordu. Sanatta sağlam her gerçekdışı şey, hayatta inançlı bir gerçeklik gerektirir.

En ustaca öyküleri, en düşündürücü hicivleri, bu iki ahlaki, yani Pagan natüralizmi ile Hıristiyan idealizmini karşılaştırmak ve Hıristiyan idealizmini anlamsızlaştırmak amacını taşırdı.

“Hazreti İsa, Nasıra’ya dönmek istediğinde,” diye anlatırdı, “Nasıra o kadar değişmiş ki, kentini tanıyamamış. Onun yaşadığı Nasıra ağıtlarla ve gözyaşlarıyla doluymuş; oysa bu yeni kentte kahkahalar ve şarkılar varmış hep. Hazreti İsa kente girildiğinde çiçeklerle yüklü kölelerin beyaz mermerden bir evin mermer basamaklarına doğru koşuşturduğunu görmüş. Hazreti İsa eve girmiş, donuk akik rengi bir salonun dibinde, lal rengi örtülere uzanmış bir adam görmüş; dağınık saçları kırmızı güllerle iç içe, dudakları şaraptan kıpkırmızıymış. Hazreti İsa adama yaklaşmış, omzuna dokunup sormuş: ‘Niçin böyle yaşıyorsun?’ Adam dönmüş, Hazreti İsa’yı tanımış ve yanıtlamış: ‘Ben cüzamlıydım, beni iyileştirdin. Niçin başka türlü yaşayayım?’

Hazreti İsa o evden çıkmış. Sokakta, yüzü, elbiseleri boyalı, ayakları incilerle süslü bir kadın görmüş; kadının arkasında, iki renk giysili, gözleri arzuyla dolu bir erkek yürüyormuş. Hazreti İsa adama yaklaşmış, omzuna dokunup sormuş: ‘Neden bu kadını izliyor, öyle bakıyorsun ona?’ Adam dönmüş, Hazreti İsa’yı tanımış ve yanıtlamış: ‘Ben kördüm, gözlerimi açtın. Gözlerimle başka ne yapabilirim ki?’

Bunun üzerine Hazreti İsa, kadına yaklaşmış; ‘Bu tuttuğun yol günah yoludur, niçin tuttun bu yolu?’ diye sormuş. Kadın Hazreti İsa’yı tanımış, gülerek yanıtlamış: ‘Tuttuğum yol keyifli; üstelik sen bütün günahlarımı affetmiştin.’

O zaman Hazreti İsa’nın yüreği kederle dolmuş, bu kentten ayrılmak istemiş. Ama çıkarken, kenti çevreleyen hendeklerin dibinde, oturmuş ağlayan bir delikanlı görmüş. Hazreti İsa ona yaklaşıp kıvrık saçlarına dokunmuş, ‘Dostum, niçin ağlıyorsun?’ diye sormuş.

Lazar doğrulup bakmış, Hazreti İsa’yı tanımış ve yanıtlamış: ‘Ben ölüydüm, beni dirilttin. Yaşamımı başka ne yapayım isterdin?’”

Bir başka gün de Wilde şöyle başladı söze: “Size bir sır vereyim mi?” Heredia’nın evindeydik, kalabalık salonun ortasında beni bir kenara çekmişti. “Bir sır ... ama kimseye söylemeyeceğinize söz verin ... Hazreti İsa niçin annesini sevmezdi, biliyor musunuz?” Bunu kulağıma, fısıltıyla, utanır gibi söyledi. Sonra kısa bir ara verdi, kolumu tuttu, arkaya çekildi ve bir kahkaha patlatarak birden, “Bakire olduğu için!” dedi.

İzninizle son bir öykü daha aktaracağım, en tuhaf, aklı

tökezletecek hikâyelerden biri; Wilde'ın yarattığı belli belirsiz çelişkiyi anlayabilen anlasın.

“Sonra Tanrı'nın mahkemesinde büyük bir sessizlik olmuş. Günahkârın ruhu, çırılçıplak çıkmış Tanrı'nın karşısına.

Tanrı, günahkârın yaşamının yazılı olduğu defteri açmış, ‘Yaşamının çok kötü olduğu kesin,’ demiş. ‘İşlediğin günahlar: (Dâhiyane, harika bir günah listesi sıraladı)¹ Bütün bunları yaptığına göre, seni kesinlikle Cehennem’e göndereceğim.’

‘Cehennem’e gönderemezsin beni.’

‘Niye gönderemezmişim Cehennem’e?’

‘Çünkü hayatım boyunca orada yaşadım.’

Bunun üzerine Tanrı'nın mahkemesinde büyük bir sessizlik olmuş.

‘Ne yapalım! Cehennem’e gönderemediğime göre seni Cennet’e göndereceğim.’

‘Cennet’e gönderemezsin beni.’

‘Niçin gönderemeyeyim Cennet’e?’

‘Çünkü onu hiç hayal edemedim.’

Ve Tanrı'nın mahkemesinde büyük bir sessizlik olmuş.”²

Bir sabah, Wilde, okuyayım diye bir yazı uzattı bana; oldukça kaba bir eleştirimen, “düşüncesini allayıp pullamak üzere güzel masallar uydurmayı bildiği” için kutluyordu onu.

“Sanıyorlar ki,” dedi Wilde, “bütün düşünceler çıplak doğar... Benim ancak masallarla düşünebildiğimi anlamıyorlar. Heykeltıraş düşüncesini mermere aktarmaya çalışmaz; doğrudan mermerle düşünür.

Yalnızca tunçla düşünebilen bir adam varmış. Günün birinde bu adamın aklına bir fikir gelmiş; mutluluk, bir anlık mutluluk fikri. Bu düşüncesini anlatma gereği duymuş. Ama insanlar hepsini tükettiğinden, yeryüzünde hiç tunç yokmuş. Adam düşüncesini anlatmazsa delireceğini hissetmiş.

Karısının mezarı üzerindeki bir tunç parçasını, karısının,

1. Daha sonra bu öyküyü kaleme aldığımda, şaşılacak şey, mükemmel bir eser çıktı ortaya; dostumuz H. Davray'nin *Revue Blanche*'ta yayımlanan çevirisi de öyleydi.

2. Villiers de l'Isle-Adam ifşa ettiğinden beri maalesef kilisenin muazzam sırrını herkes biliyor: “Araf yoktur.”

hayatta sevdiği tek kadının mezarını süslemek için yaptığı bir heykeli düşünüyormuş; kederin, ömür boyu süren kederin heykeliymiş bu. Ve adam, düşüncesini anlatmazsa delireceğini hissetmiş.

Bunun üzerine kederin, ömür boyu süren kederin heykelini alıp kırmış, eritmiş ve bu tunçla mutluluğun, bir anlık mutluluğun heykelini yapmış.”

Wilde, “sanatçının yazgısı” diye bir şeye inanır, düşüncesinin insandan güçlü olduğunu düşünürdü.

“İki tür sanatçı vardır,” derdi. “Bazı sanatçılar yanıtlar, ötekiler de soru sorar. Yanıtlayan sanatçılardan mı, yoksa soru soran sanatçılardan mı olduğunu bilmeli insan; çünkü yanıt veren, asla soruyu soran değildir. Bazı yapıtlar bekler, uzun süre boyunca anlaşılmazlar; bunlar henüz sorulmamış sorulara yanıt getirenlerdir; sorunun yanıtından çok sonra geldiğine rastlarız sık sık.”

Devam ederdi:

“Ruh, bedeninin içinde yaşlı doğar; beden de ruhu gençleştirmek için yaşlanır zaten. Platon, Sokrates’in gençliğidir..”

Sonra üç yıl boyunca onu görmedim.

II

Burada acı anılar başlıyor.

Wilde’in süksesi arttıkça (Londra’da aynı anda üç tiyatrodan birden oyunları sahneleniyordu) hakkındaki dedikodular da artıyor, tuhaf alışkanlıkları olduğu söyleniyordu. Bazıları bu alışkanlıkları gülümseyerek kınıyor, bazıları kınamıyordu bile; zaten bu alışkanlıklarını pek saklamadığı, aksine, kimilerine göre cesurca, kimilerine göre alay ederek, kimilerine göre de gösterişle teşhir ettiği söyleniyordu. Bu söylentileri hayretler içinde dinliyordum. Wilde’ı tanıdığımdan beri beni kuşkulandıracak en ufak bir şey görmemiştim. Ama çok sayıda eski dostu, temkinli davranıp onu terk etmeye başlamıştı bile. Kendisini henüz açıkça inkâr etmeseler de, Wilde’la tanışıklıklarından gururlanmıyorlardı.

Yollarımız olağanüstü bir rastlantıyla yeniden keşişti. 1895 yılının Ocak ayıydı. Ben yolculuğa çıkmıştım; hüzünlü

bir halde, yeni yerlerden çok, yalnızlığı arayarak yolumu sürdürüyordum. Havalar korkunç kötüydü; Cezayir'den Buleyde'ye kaçmışım, oradan da Biskra'ya geçecektim. Otelden ayrılırken işsizlikten gelen bir merakla, yolcuların adlarının yazıldığı karatahtaya göz attım. Bir de ne göreyim! Benim adımın hemen bitişiğinde, Wilde'ın adı yazılıydı... Yalnızlığa susadığımı söylemişim; süngeri alıp adımları sildim.

Daha gara varmadan, hareketimde bir korkaklığın gizlendiğinden kuşkulanmaya başlamışım; hemen geri dönerek bavulumu yeniden yukarı taşıttım, adımları yeniden tahtaya yazdım.

Kendisini görmediğim üç yıl boyunca (bir yıl önce Floransa'daki kısa karşılaşmamızı görüşmeden saymıyorum) Wilde çok değişmişti. Bakışlarında yumuşaklık kalmamıştı, gülüşü boğuklaşmıştı, neşesi zorlamaydı. Eskisine göre, beğenileceğinden hem daha emin, hem de beğenilme hevesi daha azdı; daha cesur, daha güçlü, daha iriydi. Tuhaftır ki, artık öyküleri anlatarak konuşmuyordu. Onun yanında geçirdiğim birkaç gün boyunca bir tek öykü olsun kopartmadım kendisinden.

Her şeyden önce onu Cezayir'de bulmak beni şaşırtmıştı. "Ah!" dedi. "Artık sanat eserinden kaçıyorum. Artık yalnızca güneşe tapmak istiyorum. Dikkat ettiniz mi, güneş düşünceden nefret eder; düşünceliyi her zaman korkutup gölgelerin arasına kaçıtır. Düşünce, önceleri Mısır'da yaşardı; güneş, Mısır'ı fethetti. Sonra uzun zaman Yunanistan'da yaşadı; güneş, Yunanistan'ı fethetti. Ardından İtalya, sonra da Fransa. Artık düşünce tümüyle Norveç ve Rusya'ya, güneşin hiç girmedığı yerlere çekilmiş durumda. Güneş, sanat yapıtını kısıkanır."

Ah, güneşe tapmak, yaşama tapmaktı. Wilde'ın lirik tapınması şiddetli ve korkunç bir hal almaktaydı. Yazgısı onu zorluyor; o ise karşı çıkamıyor, çıkmak da istemiyordu. Tüm dikkatini, tüm gücünü, yazgısını gözünde büyültmeye ve kendini kızdırmaya harcıyordu sanki. Zevke, görevine koşar gibi atılıyordu. "Benim görevim, müthiş eğlenmek," diyordu. Daha sonraları Nietzsche beni o kadar şaşırtmadı; çünkü Wilde'ın şöyle dediğini duymuştum: "Mutluluk değil! Kesinlikle mutluluk değil. Zevk! İnsan her zaman en trajik olanı istemeli."

Cezayir sokaklarında önünde, yanında, arkasında olağanüstü bir hırsızlar, serseriler çetesiyle dolaşiyor, hepsiyle tek tek

konuşuyordu; hepsine neşeyle bakıyor, parasını savuruyordu.

“Bu kentin ahlakını iyice bozduğumu umuyorum,” diyor-
du bana.

Flaubert’i hatırlıyordum; nasıl bir üne kavuşmayı istediği-
ni sorduklarında şöyle demişti: “Ahlak bozucusunun ününe.”

Bütün bunların karşısında şaşkınlık, hayranlık ve korkuyla
dolmuştum. Küstahça neşesinin altında yatan karanlık endişe-
lerini, konumunun ne kadar sarsılmış olduğunu, düşmanlıkları
ve saldırıları biliyordum.¹

Londra’ya dönmekten söz ediyordu. Marki Q, Wilde’a
hakaret ediyor, dönmesi için kışkırtıyor, kaçmakla suçluyordu.

“Ama oraya dönerseniz ne olacak?” diye sordum. “Nasıl
bir tehlikeye atıldığımızı biliyor musunuz?”

“İnsan bunu asla bilmemeli... Dostlarım harika; temkinli
olmamı öğütüyorlar. Temkinli! Ben temkinli olabilir miyim?
Gerilemek olur bu benim için. Ben gidebildiğim kadar ileriye
gitmeliyim... Daha ileriye gidemiyorum... Bir şeyler, başka bir

1. Cezayir’deki son akşamlardan birinde, Wilde sanki ciddi bir tek söz söyle-
memeye kendi kendine ant içmiş gibiydi. Sonunda, aşırı esprili paradokslarına
epeyce sinirlendim.

“Söyleyeceğiniz, şakadan daha iyi şeyler olmalı,” dedim. “Bu akşam benimle
halkla konuşur gibi konuşuyorsunuz. Bunun yerine halkla, dostlarınızla konu-
ştüğünüz gibi konuşmalıydınız. Niçin daha iyi oyunlar yazmıyorsunuz? En güzel
düşüncelerinizi konuşurken tüketiyorsunuz, niçin yazmıyorsunuz?”

Hemen müdahale etti: “Tabii, oyunlarım hiç iyi değil! Ama ne kadar eğlenceli
şeyler, bir bilerseniz! Hemen hepsi, bir bahis sonucu yazıldı. *Dorian Gray’in Portresi*
de öyle; dostlarımdan biri asla roman yazamayacağını iddia ettiği için birkaç
günde yazdım onu. Yazmak o kadar canımı sıkıyor ki!” Sonra birden bana doğru
eğilip devam etti: “Hayatımın en büyük dramı nedir, biliyor musunuz? Ben bü-
tün dehamı yaşamıma harcadım; yapıtlarıma yalnızca yeteneğimi harcadım.”

Söylediği fazlasıyla doğrudu. En iyi yazıları bile, parlak konuşmasının soluk bir
yansımasıydı ancak. Onun konuşmasını duymuş olanlar, yapıtlarını okuyunca
düş kırıklığına uğrarlar. *Dorian Gray’in Portresi* ilk başta fevkalade bir öyküydü;
Tılıslı Deri’den kat kat üstün, kat kat anlamlıydı! Heyhat! Kâğıda geçirildiğin-
de becerilememiş bir şaheser oldu! En güzel öykülerine çok fazla edebiyat
karışır; ne kadar zarif olsalar da fazla yapmacıklırlar; özenticilik, öykülerdeki
ilk buluşun güzelliğini gizler; yapıtın yaratılış sürecindeki üç ayrı dönem ister
istememez hissedilir: İlk düşünce çok güzel, yalın, derin ve yüzde yüz etkilidir;
gizli bir zorunluluk, bölümleri sıkıca bir arada tutar ama burada yetenek biter;
bölümlerin gelişimi sahtedir; iyi düzenlenmemiştir, daha sonra da, Wilde tek
tek cümleleri ele alıp işlerken yapıt, duygunun tümüyle yok olduğu parlak
düşüncelerle, hoş ve tuhaf ufak tefek buluşlarla inanılmaz derecede yüklenir;
öyle ki, yüzeyin parıltısı, temeldeki derin duyguyu gözden saklar, unutturur.

şeyler olması gerek.”

Wilde ertesi gün gemiye bindi.

Olayın devamı biliniyor. Bu, “başka bir şeyler” ağır hapis cezası oldu.¹

III

Oscar Wilde hapisten çıkar çıkmaz Fransa'ya geldi. Dieppe yakınlarında kuytu, küçük bir köye, Berneval'e, Sebastian Melmoth adında biri yerleşti; bu, Wilde'dı. Fransız dostlarından onu son gören ben olduğum için, ilk gören de ben olmak istedim. Adresini öğrenir öğrenmez koştum.

Öğleye doğru köye vardım. Gittiğimi haber vermemiştim. T.nin içten sevgisi, Melmoth'un sık sık Dieppe'e gitmesi ne sebep oluyordu; ancak akşama dönecekti. Gece yarısı dönebildi.

Henüz kış sayılırdı. Hava soğuktu; sıkıntılıydı. Bütün gün yılgınlık ve sıkıntı içinde ıssız kumsalda dolaştım, Wilde nasıl olup da yaşamak için Berneval'i seçmişti? İç karartıcı bir yerdi.

Akşam oldu. Oda tutmaya otele gittim, Melmoth da bu otelde kalıyordu, zaten köydeki tek oteldi. Temiz, güzel manzaralı otelde yalnızca ikinci sınıf, zararsız, silik birkaç kişi kalıyordu; akşam yemeğini onlarla birlikte yemek zorunda kaldım. Melmoth için ne hazin bir topluluk!

Neyse ki yanımda bir kitap vardı. Ne sıkıntılı geceydi! Saat on bir oldu... Beklemekten vazgeçmek üzereyken, bir araba sesi duydum. Mösyö Melmoth geldi.

Mösyö Melmoth donuyordu. Yolda pardösüsünü kaybetmişti. Hizmetkârının bir gün önce getirdiği tavuskuşu tüyü

1. Aktardığım bu son konuşmada hiçbir şeyi uydurmadım, hiçbir şeyi değiştirmedim. Wilde'in sözleri zihnimde, neredeyse kulağımda canlı. Wilde'in, kendisini hapisanenin beklediğini açıkça gördüğünü iddia etmiyorum; ama şundan eminim ki Londra'yı afallatan ve çalkalayan, Oscar Wilde'i bir anda davacıdan davalıya dönüştüren büyük sarsıntı, aslında Wilde'i şaşırtmamıştı. Artık Wilde'i yalnızca bir soytarı olarak görmeye kararlı olan gazeteler, savunmasındaki tavrı saptırmak için ellerinden geleni yaptılar; sonunda tümüyle anlamsız hale getirdiler. Belki ileride bir gün bu iğrenç davayı çirkeften kurtarmak mümkün olur.

(uğursuzluk belirtisi), bir felaket olacağını haber vermişti; felaketin bu kadarla kalmasına seviniyordu. Ama tir tir titriyordu; tüm otel ona, sıcak bir grog hazırlamak için ayaklandı. Bana şöyle bir selam vermişti. Hiç değilse başkalarının yanında uygulandığını göstermek istemiyordu. Ben de kısa sürede sakinleştim. Sebastian Melmoth, eski Oscar Wilde'a o kadar benziyordu ki; üstelik Cezayir'deki zorlama lirik Wilde'a değil, buhrandan önceki tatlı Wilde'a. Sanki iki değil, dört-beş yıl öncesine gitmiştik; aynı yorgun bakışlar, aynı keyifli gülüş, aynı ses...

Otelin en iyi iki odasını tutmuş, zevkle döşetmişti. Masasının üzerinde çok sayıda kitap vardı, aralarında kısa süre önce basılmış olan kitabım *Dünya Nimetleri*'ni gösterdi bana. Gölgede, büyük bir kaidenin üzerinde, güzel, Gotik bir Meryem Ana...

Lambanın yakınına oturduk, Wilde küçük yudumlarla grogonu içiyordu. Işıқта onu daha iyi görebiliyordum; yüzü bozulmuş, cildi kızarmış ve yıpranmıştı; elleri daha da kötüydü ama aynı yüzükleri takmıştı yine parmaklarına. Bir tanesini, oynak bir montür üzerine lacivert taştan Eski Mısır'da uğur ve dirilme simgesi sayılan bir kutsal bokböceği oturtulmuş yüzüğünü çok severdi. Dişleri korkunç çürüklerle kaplıydı.

Sohbete başladık. Cezayir'deki son karşılaşmamızdan söz açtım. O sırada, felaketi kendisine neredeyse haber verdiğimi hatırlayıp hatırlamadığını sordum.

"İngiltere'de sizi neyin beklediğini, aşağı yukarı biliyordunuz, tehlikeyi görüp üzerine gittiniz, değil mi?" dedim.

(Kısa süre sonra, söylediklerinden aklımda kalanları kâğıda geçirmiştım, en iyisi onları aktarmak.)

"Ah, tabii, tabii. Bir felaket olacağını biliyordum; bu ya da başkası, bir felaket bekliyordum. Olayın böyle bitmesi gerekiyordu. Düşünün: Daha ileriye gitmek mümkün değildi; daha fazla da süremezdi. İşte bu yüzden bitmesi gerekiyordu. Hapis beni tümüyle değiştirdi. Ben de bunu umuyordum. Bosie¹ korkunç; bunu anlayamıyor. Aynı hayatı sürdüremeyeceğimi anlayamıyor; başkalarını beni değiştirmekle suçluyor... Ama insan

1. İngiliz yazar, şair, çevirmen Lord Alfred Douglas'ın lakabı. (Ç.N.)

asla eski yaşamına dönmemeli... Benim yaşamım bir sanat yapıtına benzer; bir sanatçı asla aynı şeye iki kez girmez; giriyorsa ilkinde başarılı olamamış demektir. Benim hapisten önceki yaşamım mümkün olan en büyük başarıya ulaşmıştı. Artık tamamlanmış, bitmiş bir şey o.”

Bir sigara yaktı.

“Halk korkunçtur; insanı yalnız son yaptığıyla tanır. Şimdi Paris’e gitsem, beni yalnızca bir... mahkûm olarak görmek isterler. Bir oyun yazmadan önce ortaya çıkmak istemiyorum. O zamana kadar beni rahat bırakmalılar.” Sonra sertçe devam etti: “Buraya geldiğime iyi etmişim, değil mi? Dostlarım dinlenmek için Güney Fransa’ya gitmemi istiyorlardı; çünkü başta çok yorgundum. Ama benim için Kuzey Fransa’da, kimseyi görmeyeceğim, soğuk, güneşin hemen hiç açmadığı, küçücük bir kumsal aramalarını istedim onlardan... İyi ettim değil mi Berneval’e yerleşmekle? (Dışarıda berbat bir hava vardı.)

Burada herkes bana karşı çok iyi. Özellikle rahip. Küçük kiliseyi öyle seviyorum ki! İnanır mısınız, adı Notre-Dame de Liesse! Çok hoş değil mi? Artık Berneval’den hiç ayrılamayacağımı biliyorum; çünkü rahip bu sabah bana kilisede sürekli bir yer vermeyi teklif etti!

Gümrükçüleri görmelisiniz! Burada müthiş sıkılıyorlardı; ben de, ‘Okuyacak kitapları yok mu?’ diye sordum. Şimdi Dumas’ın (Baba) bütün romanlarını getirtiyorum onlara... Burada kalmam şart, değil mi?

Hele çocuklar! Ah! Bayılıyorlar bana! Kraliçenin taç giyme yıldönümünde büyük bir şölen, bir ziyafet düzenledim, kırk çocuk vardı, okuldaki öğrencilerin hepsi! Hepsi, öğretmenleriyle birlikte! Kraliçenin yıldönümünü kutlamak için! Çok hoş, değil mi? Biliyorsunuz kraliçeyi çok severim. Resmini hep yanımda taşıyım.” Kraliçenin, Nicholson’ın karikatürize ederek yapmış olduğu, duvarda asılı portresini gösterdi.

Bakmak için kalktım, yanında küçük bir kitaplık duruyordu, bir an kitaplara baktım. Wilde’ın benimle daha ciddi konuşmasını istiyordum. Yerime oturdum ve biraz korkarak *Ölümler Evinden Anılar’ı* okuyup okumadığını sordum. Doğrudan cevap vermedi, konuşmaya başladı:

“Rus yazarlar olağanüstü. Yapıtlarının hep büyük yapıtlar olmasının nedeni, merhamete çekinmeden yer vermiş olmal-

rıdır. Eskiden *Madame Bovary*'yi çok severdim; ama Flaubert yapıtında merhamete yer vermedi, o yüzden yapıtı büyük bir yapıt gibi görünmez, kapalıdır; bir yapıt merhametle açılır, sonsuz bir görünüm kazanır... Biliyor musunuz, intihar etme merhamet engel oldu. Ah! İlk altı ay boyunca müthiş mutsuzdum, öyle mutsuzdum ki intihar etmek istiyordum. Beni engelleyen, başkalarına bakmam, onların da benim kadar mutsuz olduğunu görmem ve merhamet duymam oldu. Azizim, merhamet olağanüstü bir şey ve ben onu hiç tanıımıyordum!" Neredeyse alçak denebilecek bir sesle, çok sakın konuşuyordu. "Siz merhametin ne kadar olağanüstü olduğunu anlamış mıydınız? Ben her gece merhameti bana öğrettiği için Tanrı'ya dua ediyorum; evet, diz çöküp şükrediyorum. Çünkü ben hapse taştan bir yürekle girdim, tek düşüncem kendi keyfimdi. Oysa şimdi yüreğim paramparça; merhamet girdi yüreğime; artık dünyadaki en büyük, en güzel şeyin merhamet olduğunu anladım... Bu yüzden de beni mahkûm edenlere, hiç kimseye kızamıyorum; çünkü tüm bunları onların sayesinde öğrendim. Bosie feci mektuplar yazıyor bana; beni anlamadığımı söylüyor; nasıl olup da herkese kızmadığımı anlamıyormuş; herkes bana karşı iğrenç davranmış... Hayır, anlamıyor beni; anlayamaz artık. Ama her mektupta yazıyorum ona; aynı yolu izleyemeyiz biz; onun kendi yolu var, çok güzel bir yolu var; benim de kendi yolum var. Onunki Alkibiades'in yolu, benimki artık Assisili Aziz Francesco'nunki... Assisili Aziz Francesco'yu bilir misiniz? Ah! Olağanüstüdür! Olağanüstü! Bana büyük bir iyilik yapmak ister misiniz? Bildiğiniz en iyi Aziz Francesco biyografisini gönderin bana..."

Göndereceğime söz verdim, sözüne devam etti:

"Evet, sonra harika, gerçekten harika bir hapisane müdürümüz oldu; ama ilk altı ay çok mutsuz oldum. Çok kötü yürekli bir müdürümüz vardı, Yahudi'ydi. Hayal gücünden tümüyle yoksun olduğu için çok acımasızdı." Çok hızlı söylediği bu son cümle dayanılmaz derecede komikti; ben gülmeye başlayınca o da güldü, cümleyi yineledi, sonra devam etti:

"Bize işkence olsun diye ne yapacağını şaşırıyordu. Göreceksiniz bakın, hayal gücünden nasıl yoksundu... Şunu söyleyeyim önce, hapiste günde yalnızca bir saat dışarı çıkma izni vardır. Bu bir saat boyunca bir avlunun çevresinde tek sıra halinde

Fırtınalı yaşamı boyunca her davranışıyla ya bir skandal ya da bir akım yaratan, her sözü bir özdeyiş haline gelen Oscar Wilde'in Alfred Douglas'la yakın dostluğu, Douglas'ın babası Queensberry markisini çok kızdırmıştı. Marki tarafından eşcinsellikle suçlanan Wilde, dostlarının Fransa'ya kaçması için yaptıkları uyarılara karşın kaçmamakta direnince tutuklanarak mahkemeye çıkarılmış, parlak ifadesine karşın suçlu bulunarak iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Cezasının büyük bölümünü geçirdiği Reading Hapishanesi'nden Douglas'a yazdığı mektup, kendisini sefahate sürüklediği ve sonra da sahip çıkmadığı için genç adama yönelttiği suçlamalarla doluydu. Wilde'in mektubu Douglas'ın eline geçmese de, 1905'te De Profundis adıyla yayımlandıktan sonra gerçek okuruna ulaşabildi.

Edebiyat tarihinin bu ünlü mektubunu, yazarın yakın dostu ve hayranı André Gide'in önsözü eşliğinde, Roza Hakmen'in çevirisıyla sunuyoruz.

#dünyaklasikleri #İngilizklasikleri #itiraf #aşkmektubu #eşcinsellik
#psikolojikanaliz #saplantı #hesaplaşma #estetizm

Kapak resmi: William Michael Harnett

@canyayinlari.com • twitter.com/canyayinlari • facebook.com/canyayinevi

ISBN 978-975-07-3955-2

9 789750 739552